

FH af Chapman – Amiralen, Skeppsbyggaren och vetenskapsmannen

Jan Malmer, Sjörättsjurist

Som bekant så var det Nautiska Föreningen som tog initiativet till uppförandet av Sjöfartsmuseet i Göteborg, men varför valdes den platsen där museet nu ligger?

Svaret är att på denna platsen låg en gång Gamla Varvet, det varvet som drevs av af Chapman och Samuel Bagge där de dels byggde mindre fartyg och dels reparerade fartyg åt Svenska Ostindiska Compagniet. Bagge och af Chapman hade bra kontakt med Ostindiska Companiets Casseur Anders Almroth samt är Bagges och Almroths gravkor grannar vid Källeredes kyrka.

Placeringen av Museet är alltså en hyllning till af Chapman. Men vilken betydelse har af Chapman? Låt oss förflytta oss till Stockholms Slott. Nedanför Slottet står en staty av Gustav III som lutar sig mot ett roder, för statyn är en hyllning till Gustav III:s seger vid Svenskesund och det var tack vare den skärgårdsflottan som af Chapman skapat som Sverige segrade vid Svenskesund, Sveriges största marina seger. Men af Chapmans betydelse är ännu större. Af Chapman är Sveriges och världens första vetenskapliga fartygskonstruktör. De fartyg

Jan Malmer. Foto: Dennis Gustavsson

som han konstruerar är efter noggranna kalkyler och ritningar samt så småningom kontrollerade genom provdragning i en vattenränna med skalenliga fartygsmodeller.

Af Chapman föddes i Göteborg den 9 september 1721. Hans far Thomas Chapman var född i Whitby England och hade varit officer i brittiska flottan och bland annat deltagit i erövrandet av Gibraltar 1704. Men efter freden i Utrecht 1713, då karriärvägarna kärva, sökte Thomas Chap-

*FH af Chapman målad av Lorens Pasch.
Bildkälla: Statens Maritima Muséer*

man tjänstgöring i Sverige och han blev chef för nya Varvet där han även hade sin tjänstebostad. Där föddes först Charles Chapman 1718 sedan af Chapman 1721 samt Anna Mariana Chapman 1722, vars son Lars Bogman senare skulle komma att samarbeta med af Chapman.

Charles Chapman blev kapten i Ostindiska Compagniet och anlade sedan ett tegelbruk där Chapmans torg nu är beläget och torget är alltså namngivet efter Charles Chapman. Brodern af Chapman valde stället att bli skeppsbyggare. Han började arbeta på olika varv i Sverige och därefter praktik på olika skeppsvarv i England. Vid hemkomsten tog han kontakt med affärsmannen Samuel Bagge och de blev kompanjoner för verksamheten vid Gamla Varvet. Där byggdes det mindre fartyg och utfördes reparatio-

ner åt ostindiefarare åt Svenska Ostindiska Compagniet.

År 1748 omnämnes af Chapman som Ostindiska Compagniets Skaeppsbyggmästare. Emellertid så verkar det som om af Chapman inte kände sig helt nöjd med sin kompetens för han överlåter sina andelar i Varvet till Bagge och återvänder till London 1750 för att studera vid Royal Academy för professor Simpson, framställaren av Simpsonska regeln. Därefter var det praktikperioder i England, Holland och Frankrike.

Vid hemkomsten till Sverige blev af Chapman anställd som underskeppsbyggmästare vid varvet i Karlskrona. 1762 anlitas han av Augustin Ehrensvärd som skeppsbyggmästare vid Sveaborg och det är nu som skärgårds fregatterna skapades. Men af Chapman är dock uppenbarligen inte nöjd med sina arbetsförhållanden och 1768 begär af Chapman avsked ur statens tjänst och blir delägare och chef för det nedgångna Lodsachska varvet på Djurgården. Där hade han troligen förblivit om det inte hade skett omstörtande förändringar i rikets ledning.

År 1771 blev Gustav III kung och 1772 förstärktes kungamakten genom statsvälvningen och den nya regeringsformen. En av de främsta punkterna på Gustav den III:s agenda var upprustning av flottan. Sommaren 1776 genomfördes prov med en bestyckad slup på Värtan och Gustav III blev så nöjd att af Chapman blev utnämnd till överstelöjtnant vid Amiralitetet. 1781 blev af Chapman tf. varvschef vid Karlskronavarvet. Hösten 1783 förordnades af Chapman till Varvsamiral och den tioårsperiod som nu börjar kan betrak-

tas som den mest lysande i af Chapmans karriär. Under åren 1772–1785 färdigställdes 10 linjeskepp och lika många fregatter samt ett stort antal skärgårdsfregatter.

Gustav III inledde krig mot Ryssland 1778 i hopp om att återtaga förlorade områden, men det lyckades inte och istället hamnade Sverige i underläge flera gånger men med hjälp av den skärgårdsflotta som Chapman skapat kunde den Ryska flottan så gott som förintas i slaget vid Svenskesund 9 juli 1790, den svenska flottans största seger och som ledde till fred med Ryssland ett par månader senare. Af Chapman har betydelse sammanfattningsvis;

- Skapandet av den moderna skärgårdsflottan åt svenska marinen.
- Skapandet av vetenskapliga metoder för skeppsbyggnad med tester i vatten ränna.

- Skapandet av metoder för serietillverkning av fartyg.

De två sistnämnda faktorerna medförde att Sverige under slutet av 1800-talet blev en av världens främsta varvsnationer. Ett par av af Chapmans skapelser kan beskådas än idag. På Sjöhistoriska museet finns aktern av Gustav III:s skonert Amphion sparad och vid kungliga bröllop, 1976 och 2010, har vi alla sett brudparen färdas med den slup som af Chapman byggdes för Gustav III 1774. Den nuvarande Vasaorden är en exakt kopia från 1923 av den ursprungliga slupen som förstördes i en brand 1921.

Göteborgs hyllning till af Chapman, en av stadens stora söner var placerandet av Sjöfartsmuseet på höjden vid Gamla Varvet och det finansierades till största delen med anslag från Broström, den generösa familjen som stått för flest donationer i Göteborg.

CHAPMANSMINNETS FIRANDE 1921

Firandet av 200-årsdagen av skeppsbyggmästaren F. H. af Chapmans födelse den 9 september 1721 skedde dels genom resandet av en staty i Gamla Varvsparken och dels genom anordnandet av ett skandinaviskt skeppsbyggaremöte. På Chapmansdagen hälsades de inbjudan hjärtligt välkomna av skeppsredare Dan Broström.

Skeppsbyggmästaren och varvsamiralen F. H. av Chapman hade under en lång och arbetsfylld levnad skapat sig ett namn på skeppsbyggeriets område, som blivit aktat och ärat långt utanför vårt lands egna gränser. Att Sjöfartsmuseet därför skulle anse det falla inom ramen för dess verksamhet att på ett värdigt sätt fira 200-årsdagen av hans födelse var självfallet. Minnesdagen den 9 september ägnades programenligt åt Chapmansjubileet och den 10 september gick skeppsbyggarekongressen av stapeln, båda dagarna under vackraste väder, bästa stämning och med flaggorna i topp såväl i stad som hamn. En lysande samling representanter för regeringen, marinen, skeppsbyggerinäringen, såväl i Sverige som i våra grannländer Danmark och Norge, de centrala ämbetsverken och den tekniska undervisningen hade i Göteborg stämt möte dessa dagar.

Utdrag från Nautiska Föreningens jubileumsskrift från 1969